

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський
державний університет
імені Миколи Гоголя

Наукові записки

Психолого-
педагогічні
науки

№ 2

Ніжин – 2016

УДК 159.9(05)"540.3"+37(05)"540.3"

ББК 88я5+74я5

НЗ4

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Редакційна колегія:

Головний редактор: Коваленко Євгенія Іванівна, кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Заступник головного редактора: Криловець Микола Григорович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Відповідальний секретар: Новгородська Юлія Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Члени редколегії:

Бондаренко Юрій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики української мови і літератури Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Бурда Михайло Іванович, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний вчений секретар НАПН України, сумісник кафедри педагогіки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Бейгер Галина, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, Державна вища професійна школа (Хелм, Польща);

Зайченко Іван Васильович, доктор педагогічних наук, професор кафедри методики навчання та управління навчальними закладами Національного університету природокористування та біоресурсів України;

Лукашова Ніна Іванівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри хімії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Максименко Сергій Дмитрович, доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України;

Папуча Микола Васильович, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної і практичної психології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Пихтіна Ніна Порфирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Плахотнік Ольга Василівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Пуховська Людмила Прокопівна, доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник відділу порівняльної професійної педагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; професор кафедри філософії і освіти дорослих ДВНЗ “Університет менеджменту освіти” НАПН України;

Тезікова Світлана Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, декан факультету іноземних мов Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Чепелєва Наталія Василівна, доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, заступник директора Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України;

Шіюшвілі Ірма Георгіївна, доктор філософських наук, ректор Телавського державного університету імені Якова Гогешвілі (Грузія);

Щотка Оксана Петрівна, кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Збірник включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт з педагогіки (Лист МОН молодьспорту України від 12.03.2013 р. № 1/П-5231).

Рекомендовано до друку Вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Протокол № 4 від 10.11.2016 р.

^{н34} **Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"** (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)/ за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – № 2. – 196 с.

Адреса видавництва: вул. Воздвиженська, 3/4, м. Ніжин, Чернігівська обл.,

Україна, 16600.

Тел.: (04631) 7-19-72

E-mail: vidavn@ndu.edu.ua

Верстка та макетування – **Н. О. Приходько**

Літературний редактор – **О. М. Лісовець**

Коректор – **А. М. Конівненко**

Літературний редактор англійських текстів – **Ю. В. Єсипенко**

Підписано до друку

Формат 60x84/8

Папір офсетний

Гарнітура Computer Modern
100 пр.
Замовлення №

Обл.-вид.арк. 18,32

Тираж

Ум. друк. арк.22,8

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.

НДУ імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4

2016

© Є. І. Коваленко, головний редактор,

© НДУ ім. М. Гоголя, 2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Науковий журнал □ Рік відновлення видання – 1996

Психолого-педагогічні науки, № 2, 2016 рік

ЗМІСТ

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

- Букій Т. В.** Взаємодія соціальних інститутів у процесі соціально-педагогічної підтримки багатодітної сім'ї 7
- Варецька О. В.** Морфологічна та екологічна поверхня як соціокультурна детермінанта розвитку соціальної компетентності особистості вчителя початкової школи у післядипломній освіті 13
- Гвоздій С. П.** Діагностика діяльнісно-оперативного компонента культури безпечної життєдіяльності студентів класичного університету 20
- Грамастик Н. В.** Категорія екологічної відповідальності в світлі сучасних наукових досліджень 27
- Киричок І. І., Сопівник Р. В.** Компетентнісний підхід у підготовці вчителя початкової школи 32
- Корбут О. Г.** До питання про особливості перекладу термінів у технічних текстах галузі машинобудування 39
- Короленко В. Л.** Трансформація педагогічних поглядів на проблему морального виховання підростаючого покоління 42
- Король В. С.** Інтелектуальна антиципація в навчально-пізнавальній діяльності школярів 47
- Кравець Н. П.** Особливості психофізичного розвитку розумово відсталих учнів та чинники, що ускладнюють їхню читацьку діяльність 51
- Лесіна Т. М.** Професійна компетентність вихователя дітей передшкільного віку як фактор успішності першокласників 59
- Лосєва О. Ю.** Результати аналізу змісту підручників з англійської мови для початкової школи 63
- Мазур Л. О., Повторева С. М.** Розвиток початкової ланки української освіти: від "Школи радості" до деградації 67

Матвієнко С. І. Фольклор як засіб формування соціального досвіду в дитини старшого дошкільного віку.....73

Нікулочкіна О. В. Принципи самоосвітньої діяльності вчителів початкових класів.....78

Тур О. М. Дослідження рівня сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності: комунікативний компонент.....82

Шумська Л. Ю. Магістерська підготовка диригента-педагога: особистісно орієнтований підхід.....86

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

Аніщук А. М. Наступність і перспективність у навчанні дітей рідної мови в ДНЗ та початковій школі.....92

Бахов І. С. Міжкультурні аспекти інтеграції Інтернету у навчанні іноземної мови.....97

Дубовик Т. М., Кронта М. М. Інноваційні підходи до використання дидактичних ігор на уроках математики у початковій школі.....105

Дядечко А. Н., Золотова С. Г. Разработка и реализация проектов по обучению английскому языку взрослых 109

Глійчук Л. В. Педагогічні умови використання арт-терапії в освітньо-виховному просторі початкової школи.....114

Литвиненко Г. И., Золотова С. Г. Внеаудиторная работа в обучении студентов и аспирантов иноязычному общению .119

Мовчан Л. Г. Оцінювання рівня іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей.....124

Павлова С. О. Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у контексті модернізації змісту освіти.....130

Пісоцька Л. М. Формування знань про робітничі професії у старших дошкільників як умова їх підготовки до навчання у школі 135

Химинець А. О. Формування еколого-економічних цінностей в учнів початкової школи у контексті реформування освіти 140

ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІКА

Мартиненко С. М. Підготовка вчителя початкової школи до діагностичної діяльності: історія, здобутки, перспективи.....145

Оліяр М. П. Навчально-методичний супровід формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів.....149

ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Бережок В. Ю. В. О. Сухомлинський про естетичне ставлення учнів до природи як необхідної складової екологічного виховання	154
Дідик О. В. Універсальні ідеї К. Д. Ушинського на уроках трудового навчання в початковій школі.....	158
Костіна Л. С. Критерії ефективності професійного розвитку вчителів середніх шкіл Австралії	163
Литовченко І. М. Функціональні особливості корпоративного університету як найбільш прогресивної форми організації корпоративної освіти у США.....	169
Нечипоренко К. П. Формування інтелектуально-творчих умінь учнів у початкових школах радянської України (друга половина ХХ століття).....	174
Петренко Л. Б. Формування здоров'язбережувального середовища – шлях до модернізації сучасної початкової освіти в світлі просвітницьких ідей Софії Русової	179
Салдан С. О. Музичне мистецтво у контексті естетичного виховання за педагогічними ідеями Григорія Сковороди та Рудольфа Штайнера.....	185
Тонконог І. В. Ідеї педагогічної майстерності учителя в педагогічній спадщині М. С. Григоревського (1872–?)	189
Наші автори	195

CONTENTS

METHODOLOGY AND THEORY OF PEDAGOGICS

- Bukii T. V.** Collaboration of social institutions in social and educational support of large families 7
- Varetska O. V.** Morphological and ecological surfaces as sociocultural determinants of a primary school teacher's social competence.. 13
- Hvozdi S. P.** Diagnosis of action and operative component of safe life culture among classical university students 20
- Hramatyk N. V.** Category of environmental responsibility in current research 27
- Kyrychok I. I., Conivhuk P. B.** Competence approach in training a primary school teacher 32
- Korbut O. G.** To the terms translation peculiarities in the technical texts of the machine building field 39
- Korolenko V. L.** Educational views transformation on the moral education issue of the younger generation 42
- Korol V. S.** Intellectual anticipation in student learning.....47
- Kravets N. P.** Characteristics of mentally retarded schoolchildren's psychophysical development and factors that complicate their reading activity 51
- Lesina T. M.** Preschool educator's professional competence as a factor in first-graders' success.....59
- Losieva O. Yu.** Results of the analysis of the content of English textbooks for primary schools 63
- Mazur L. O., Povtoreva S. M.** The development of elementary link of Ukrainian education: from "School of joy" to degradation 67
- Matviienko S. I.** Folklore as a means of forming senior pre-school child's social experience.....73
- Nikulochkina O. V.** The principles of primary teacher self-education 78
- Tur O. M.** Studies of communicative competency of documentation and information activity experts-to-be: communication component 82
- Shumska L. Y.** Master training of a conductor-teacher: student-centered approach 86

METHODS OF TEACHING AND UPBRINGING

- Anishchuk A. M.** Continuity and perspective in teaching children their native language in pre-school and primary school 92
- Bakhov I. S.** Cross cultural aspects of internet integration in foreign language learning 97
- Dubovyk T. M., Kropta M. M.** The use of didactic games at the math class as the innovative teaching young learners method 108

<i>Diadechko A. N., Zolotova S. G.</i> The design and practice of english language projects for adult students.....	105
<i>Ilichuk L. V.</i> Pedagogical conditions of art-therapy in educational space of primary school.....	109
<i>Lytvynenko G. I., Zolotova S. G.</i> Out-of-class activities in teaching foreign language communication to undergraduate, graduate and post-graduate students	114
<i>Movchan L. G.</i> Assessment of proficiency in vocationally-oriented foreign language.....	124
<i>Pavlova S. O.</i> Evaluation of primary school pupils educational achievements in the context of updating the content of education	130
<i>Pisotska L. M.</i> Gaining knowledge about working occupations by senior pre-school children as a condition for their readiness for learning at school.....	135
<i>Khymynets A. O.</i> The formation of ecological and economic values in elementary school in the context of educational reform.....	140

PROFESSIONAL PEDAGOGY

<i>Martynenko S. M.</i> Primary school teacher training to diagnostic activity: history, achievements, perspectives	145
<i>Oliyar M. P.</i> Instructional and methodological support of forming communicative-strategic competence of primary school teachers-to-be	149

HOME AND FOREIGN EXPERIENCE

- Berezhok V. Y.** Vasyl Sukhomlynskyi about the aesthetic attitude to the nature as a necessary component of ecological education 154
- Didyk O. V.** Kostiantyn Ushynskyi's universal ideas at arts and crafts in primary school..... 158
- Kostina L. S.** Criteria of effective secondary school teacher professional development in Australia..... 163
- Lytovchenko I. M.** Functional features of corporate universities as most advanced form of corporate education in the USA..... 169
- Nechyporenko K. P.** Formation of intellectual and creative skills in the soviet Ukrainian primary school (the second part of the XX century) 174
- Petrenko L. B.** Health-protecting environment guarantee as the way of primary education updating (based on S. Rusova's elucidatory ideas) 179
- Saldan S. O.** Music art in the context of aesthetic education on the pedagogical ideas by Hryhoriy Skovoroda and Rudolf Steiner.. 185
- Tonkonoh I. V.** The ideas of professional skills of a teacher in the M. S. Hryhorevskyi's (1872–?) pedagogical heritage 189
- Our authors** 195

УДК 373.3(477)"1958-1991"

ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИХ УМІНЬ УЧНІВ У ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Нечипоренко К. П.

У статті визначено сутність інтелектуально-творчих умінь молодших школярів; охарактеризовано історичні контексти розвитку інтелектуально-творчих умінь учнів у початкових школах радянської України з 1958 до 1991 року.

Ключові слова: інтелектуальні вміння, творчі вміння, інтелектуально-творчі вміння молодших школярів.

В статье раскрыта сущность интеллектуально-творческих умений младших школьников; охарактеризованы исторические контексты развития интеллектуально-творческих умений учащихся начальных школ советской Украины с 1958 по 1991 год.

Ключевые слова: интеллектуальные умения, творческие умения, интеллектуально-творческие умения младших школьников.

The article reveals the essence of the intellectual and creative skills of primary school children; it characterizes the historical context of the intellectual and creative skills of primary school children in Soviet Ukraine from 1958 to 1991.

Key words: intellectual skills, creative skills, intellectual and creative skills of primary school children.

Постановка проблеми. Модернізація сучасної школи передбачає орієнтацію освіти не лише на засвоєння учнями певної суми знань, але й на всебічний розвиток особистості, зокрема формування надпредметних, загальнопредметних та спеціально-предметних компетентностей школярів.

Важливою складовою всіх вищезазначених компетентностей є, на нашу думку, інтелектуально-творчі вміння, формування яких дозволить молодшому школяру у подальшому житті успішно розв'язувати завдання різної складності як у старшій школі, так і у дорослому житті.

Як показав аналіз наукових праць, поняття "інтелектуально-творчі вміння" було визначено не так давно і воно є синтезом інтелектуальних та творчих умінь. Отже, для розуміння сутності цього поняття, важливими є дослідження вчених саме інтелектуальних і творчих умінь.

У дидактиці існують кілька класифікацій інтелектуальних умінь. Проаналізувавши їх, до інтелектуальних умінь було віднесено: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, систематизація, узагальнення. У своєму дослідженні до творчих умінь ми відносимо такі: бачити деталі, формувати нові положення, прогнозувати, генерувати ідеї, фантазувати.

Інтелектуально-творчі вміння учнів початкової школи визначаємо як "здатність особистості застосовувати знання у практичній діяльності, створюючи новий, оригінальний продукт, що є результатом мисленнево-творчої діяльності" [1, с. 8]. До них відносимо: вміння визначати, аналізувати, порівнювати, синтезувати, розмірковувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, конкретизувати, систематизувати, класифікувати, доводити, обґрунтовувати, узагальнювати, створювати власні продукти (казки, вірші тощо, використовуючи навчальний матеріал), планувати свої подальші дії.

Оскільки проблема розвитку інтелектуально-творчих умінь молодших школярів є актуальною на сьогоднішньому етапі розвитку освіти, важливим є аналіз реформування освіти у період з 1958 до 1991 року, адже саме тоді з'явилися ґрунтовні дослідження інтелектуальних і творчих умінь учнів, педагоги та науковці почали розглядати взаємозв'язок зазначених умінь, що стало передумовою появи синтезованого поняття "інтелектуально-творчі вміння".

Аналіз актуальних досліджень. Наукові розвідки сутності, структури та особливостей розвитку зазначених вище умінь сягають своїм корінням у давні часи. Сьогоднішня наука досі користується напрацюваннями Платона, Арістотеля, Дж. Локка і Ж. Руссо, І. Канта і Г. Гегеля та інших. Серед дослідників даного питання відомими є Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанський,

О. Башманівський, Н. Білоконна, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Замашкіна, І. Лернер, Н. Менчинська, О. Митник, В. Моляко, Я. Пономарьов, О. Савченко, А. Спіркін, В. Сухомлинський, А. Усова, К. Ушинський, М. Холодна, В. Шаталов та багато інших.

Метою статті є аналіз особливостей формування інтелектуально-творчих умінь учнів у початкових школах радянської України у період з 1958 до 1991 року.

Виклад основного матеріалу. У період з 1958 до 1991 року Україна перебувала у складі Радянського Союзу, але порівняно з попередніми роками у державі почалися процеси оновлення, зокрема лібералізації. Поступова демократизація суспільства безпосередньо вплинула і на освіту.

У процесі історико-педагогічного і змістово-методичного аналізу проблеми формування інтелектуально-творчих умінь учнів початкових шкіл України другої половини ХХ – початку ХХІ століття на основі соціально-економічних, суспільно-політичних та педагогічних критеріїв нами було визначено етапи формування зазначених умінь учнів початкових шкіл України в період трансформації радянської системи освіти (1958–1991 роки), а саме: 1958–1964 – формування інтелектуальних умінь учнів з метою застосування їх у суспільно корисній праці для зміцнення зв'язку школи з життям; 1964–1984 – розвиток інтелектуальних і творчих умінь учнів в умовах оновлення шкільної освіти відповідно до потреб науково-технічного прогресу; 1984–1991 – удосконалення змісту, форм і методів розвитку інтелектуально-творчих умінь у процесі реформування загальноосвітньої школи [1].

У період розвитку України в умовах десталінізації (1956–1964 рр.) запанувала нова духовна атмосфера в суспільстві, з'явилися можливості для культурного та інтелектуального вдосконалення. Проте непослідовність уряду несприятливо вплинула на стан народної освіти, науки й усіх галузей культурного життя. Тривала акція русифікації України, яку проводили під гаслами "інтернаціоналізму", "зближення і злиття націй", а навчальний зміст був спрямований на виховання радянського патріота та громадянина-трудівника.

У 1957–1958 н. р. було схвалено нові навчальні плани, у яких було збільшено кількість годин на вивчення російської мови та літератури, зменшено – на вивчення української мови і літератури в усіх школах; вилучено предмет "каліграфія"; зафіксовано поділ учнів на групи для занять іноземною мовою, фізичною культурою (хлопці і дівчата), у шкільних майстернях та на шкільних науково-дослідних ділянках. Школа приділяла велику увагу знанням учнів історії Радянського Союзу та розвитку трудових навичок. Варто зазначити, що навчальний зміст підручників та посібників був більше спрямований на формування інтелектуальних умінь, а робота над творчими вміннями молодших школярів була епізодичною та, як правило, лише на уроках образотворчого мистецтва та у гуртках художньо-естетичного спрямування.

Прийняття "Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР" 24 грудня 1958 року було

результатом часткової демократизації всіх сфер суспільно-політичного життя країни ("хрущовською відлигою"), розвитком нових за формою і змістом педагогічних ідей, творчим переосмисленням та обґрунтуванням вимог до розвитку активності й самостійності учнів у їх пізнавальній діяльності.

Новий етап у розвитку загальноосвітньої школи України відкрив прийнятий, відповідно до союзного, "Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР" (17 квітня 1959 р.), згідно з яким головним завданням радянської школи є "підготовка учнів до життя, суспільно корисної праці, дальше підвищення рівня загальної і політехнічної освіти, підготовка освічених людей, які б добре знали основи наук, виховання молоді в дусі ідей комунізму" [3, с. 153]. Знання основ наук, яке є, відповідно до зазначеного закону, головним завданням радянської школи, поставило вимогу формування інтелектуальних умінь учнів.

Перебудова системи шкільної освіти відбувалась планомірно й організовано. Варто зазначити, що здійснення загального обов'язкового восьмирічного навчання, курс на забезпечення якого взято наприкінці 1950-х років, і подальше розширення десятирічної освіти висунуло нові вимоги до освіти, навчання і виховання учнів початкових класів. З особливою гостротою постало завдання зберегти всіх учнів від 1 до 4 класу і дати їм таку підготовку, яка б забезпечила їх успішне навчання у 5–8-х класах. Як аксіома сприймалося твердження, що основу навчально-виховної роботи в загальноосвітній школі складає підготовка учнів початкових класів, ґрунтовне озброєння їх знаннями, уміннями й навичками в обсязі програми початкової школи.

Завдяки введенню цього закону початкова ланка освіти у 1959 році втратила свою функціональну самостійність і стала лише фундаментом для подальшого навчання. Тривалість навчання у початковій школі поступово мала скоротитися з 4 до 3 років. Проект плану переходу шкіл УРСР на нову систему (2 лютого 1959 р.) передбачав, починаючи з 1959–1960 н. р., протягом чотирьох років здійснити перебудову школи за схемою: початкові школи залишити такими, якими вони є, або перетворити на шкільні філіали 11-річок тощо [3, арк. 67–71].

У програмах для початкової школи було зроблено певні скорочення і перерозподіл матеріалу за роками навчання. Водночас основною ідеєю нової системи шкільної освіти була послідовна педагогічна та психологічна підготовка учнів до праці (збільшено кількість годин на трудове навчання, на практичні заняття в майстернях, у старшій школі введено двотижневу виробничу практику).

Наприкінці 50-х років освіта стала більше враховувати індивідуальні здібності учнів, але розвиток їх вбачався, в основному, у сфері трудового виховання особистості, а тому інтелектуальні та творчі уміння розглядалися з точки зору їх користі для подальшої трудової діяльності людини.

На 50–60-ті роки припадає розквіт педагогічної творчості В. Сухомлинського. Він був одним із перших, хто заговорив про важливість розвитку творчих та інтелектуальних умінь учнів. І хоча В. Сухомлинський не

виокремлював інтелектуально-творчі уміння як окрему групу, він вперше заговорив про взаємозв'язок інтелектуальних та творчих умінь, зазначаючи, що "творчість неможлива без інтелектуального підґрунтя" [2].

У 60–70-х роках ХХ століття розпочалися тривалі комплексні дослідження розвитку психіки молодших школярів (Б. Ананьєв, Л. Божович, В. Давидов, О. Дусавицький, І. Дубровіна, Л. Занков, Д. Ельконін, П. Зінченко, Г. Костюк, В. Крутецький, Н. Менчинська, О. Скрипченко та ін.). Оскільки процес засвоєння знань має діяльнісну природу, вчені розглядали можливість розвитку інтелектуальних та творчих умінь у процесі певним чином організованої діяльності з опорою на вже сформовані психічні процеси. Згадані автори у своїх дослідженнях здебільшого використовували спеціальні методики, які дали змогу одержати ґрунтовні наукові висновки і були важливими для правильного розуміння вікових можливостей засвоєння знань та формування вмінь учнів.

Починаючи з 60-х років, побачили світ низка видань українського психолога Г. Костюка, зокрема "Питання психології і мислення" (1959 р.), "Принцип розвитку в психології" (1969 р.), "Навчання і психологічний розвиток особистості" (1979 р.), "Мислення в діяльності молодших школярів" (1981 р.). Вчений зробив вагомий внесок у вивчення закономірностей психічного розвитку, генези здібностей, становлення особистості, характеристику чинників і етапів цих процесів; розкриття ролі зовнішніх чинників, зокрема і педагогічних, що стимулюють цю активність.

Аналіз архівних джерел свідчить про те, що наприкінці 50-х років ХХ століття відбувся значний розвиток ідей розвивального навчання. Історичною віхою у розумінні проблеми розвивального навчання є теоретична концепція Л. Виготського, який досліджував взаємозв'язок навчання і розвитку учнів; способи такої організації початкового навчання, яке веде за собою розвиток особистості учня.

Починаючи з 60-х років, плідну роботу з обґрунтування взаємозв'язку навчання і розвитку школярів вдалося зробити двом колективам під керівництвом Л. Занкова, а пізніше – під керівництвом Д. Ельконіна й В. Давидова. У сучасних умовах дослідження цих колективів виокремились у чітко окреслені авторські наукові концепції, які оформилися в систему розвивального навчання молодших школярів і знайшли своє застосування в освітньому просторі СРСР.

Експериментальні дослідження 60–80-х рр. показали, що правильно організоване розвивальне навчання є високоефективним засобом активізації навчально-пізнавальної і трудової діяльності учнів, поглиблення виховної і розвивальної функцій навчання, розвитку інтелектуальних і творчих умінь школярів. Саме тому ідеї проблемного розвивального навчання широко використовуються і в сучасній початковій школі.

70-ті роки ХХ століття характеризувались переходом початкової школи на новий зміст і тривалість навчання, посиленням інформативності та розвивальної спрямованості навчального матеріалу, розгортанням комплексного дослідження навчальної книги.

У 1974 році Верховна Рада УРСР затвердила "Закон Української РСР про народну освіту". У ньому визначалися основні 12 принципів народної освіти: рівність усіх громадян СРСР у здобутті освіти, державний і громадський характер усіх навчально-виховних закладів, свобода вибору мови навчання, безкоштовність навчання, єдність навчання і комуністичного виховання, зв'язок навчання і виховання підростаючого покоління з життям, з практикою комуністичного будівництва, науковий, гуманістичний і світський характер освіти тощо.

На початку 80-х років набула поширення ідея "педагогіки співробітництва", яку пропагували педагоги-експериментатори Ш. Амонашвілі, С. Лисенкова, В. Караковський, В. Шаталов, М. Щетинін та ін. Вони рішуче виступали проти авторитарно-адміністративної педагогіки, запропонували будувати навчально-виховний процес на принципах гуманізму, демократії, співпраці, що сприяло вільному розвитку творчості вчителя й учня. Головною особливістю "педагогіки співробітництва" було створення розвивального середовища, в якому завдяки взаємодії з вчителями у процесі пошукової діяльності в учнів формуватимуться інтелектуальні та творчі вміння.

Вагоме місце у дослідженні розвитку інтелектуально-творчих умінь молодших школярів в історичному контексті, а саме у 60–80-х роках ХХ століття, займала проблема вдосконалення структури уроку з метою забезпечення активної пізнавальної діяльності учнів. Загалом 60–80-ті роки активізували наукові розробки, а саме: програмоване навчання (Н. Талізін), теорія поетапного формування розумових дій (Н. Талізін, П. Гальперін), теорія проблемного навчання (І. Лернер, А. Матюшкін, М. Махмутов), теорія розвивального навчання (Л. Занков, Д. Ельконін, В. Давидов), теорія пізнавального інтересу (Г. Щукіна), теорія оптимізації навчально-виховного процесу (Ю. Бабанський).

Таким чином, друга половина 60-х – перша половина 80-х років ХХ століття позначена як негативними (перехід до централізації в освітній справі, гальмування пробудження національної свідомості та нехтування національним змістом, формалізація і бюрократизація педагогічного процесу, поширення авторитарної педагогіки), так і позитивними (поява розвивального навчання, зародження гуманістичних принципів педагогіки співробітництва) тенденціями в розвитку освіти, що сприяли формуванню інтелектуально-творчих умінь учнів, зокрема в молодших школярів.

У 1985–1990 роки освіті не вдалось повністю відійти від контролю Комуністичної партії та марксистсько-ленінської ідеології, але вона зробила вагомий крок у зародження школи, в центрі якої є дитина з її індивідуальними психологічними особливостями та здібностями. Школа почала приділяти увагу всебічному розвитку особистості школярів, у якому одне з провідних місць займають інтелектуальні та творчі вміння.

Висновки. Підсумовуючи період трансформації радянської системи освіти (1958–1991 роки), варто зазначити, що позитивні зміни у керівництві державою ("хрущовська відлига"), а саме зменшення контролю освіти в УРСР Радянською

владою дало змогу педагогам і науковцям знайти нові шляхи формування особистості, звертаючи увагу саме на розвиток індивідуальних особливостей учнів. У цей період з'являються такі освітні течії, як: розвивальне і проблемне навчання, педагогіка співробітництва, авторські школи, в концепціях яких приділялась значна увага розвитку інтелектуальних і творчих умінь. У працях вітчизняних учених (М. Богдановича, Л. Кочиної, О. Савченко та ін.) усе частіше порушувались питання щодо інтелектуального розвитку учнів, формування у них творчих умінь, які мають базуватися на глибоких теоретичних знаннях. Державна політика зазначеного періоду не ставила першочерговим обов'язком формувати творчі вміння молодших школярів, проте у 60–80-х роках з'явилися дослідження, в яких подавалась інформація та методичне підґрунтя формування творчих та інтелектуальних умінь учнів саме початкової школи.

Література

1. Нечипоренко К. П. Розвиток інтелектуально-творчих умінь учнів у початкових школах України другої половини ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Нечипоренко К. П. – К., 2015. – 20 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976.
- Т. 1. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. – 1976. – С. 53–206.
3. ЦДАВ України, ф. 166, оп. 2, спр. 2188.